

Yttrande från

Politiskt Alternativ
(lokalt politiskt parti i Vilhelmina)

till Landstinget i Västerbottens län

avseende

”Regional kulturstrategi för Västerbotten 2011-2013”

1. Inledning – perspektiv på landskap och historia

Västerbotten är ett landskap som sträcker sig till tsarens röda streck längs Torne älv. Västerbottens län den förläning som drog ett skarpt streck mot norra lappmarkerna. När man reser in i Lappland, är det Lappland som vägs skyltarna visar. Även om man under sekler använt Södra Lappland om landskapet vi här lever i. Här finns inga Västerbottensfjäll. Här finns inga Västerbottningar. Om dessa ”konstruktioner” i föreslagen regionstrategi beror på kustcentrism eller okunskap låter undertecknad vara osagt. Begreppet ”Region Västerbotten” är lika felaktigt, förkortningen av Regionförbundet Västerbottens län verkar dessvärre skapat begreppslika smittoeffekter de senaste åren.

Men att detta förslag till regionplan, i sina exkluderande begreppslika geografiska definitioner, trampar inlandet, Södra Lappland och dess kommuner på tårna, är dessvärre ofrånkomligt. ”Västerbotten” och det ”västerbottniska” används som standardbegrepp i förslaget till Regional Kulturstrategi, i slutet upplevs det som om ett annat landskap beskrivits. Där *södra Västerbotten* är *Västerbotten*, som är en ”självklar sammanfattning” av *Västerbottens län*. Användningen resulterar tyvärr i ett upprepat förvanskande som bygger en mur mot lappmarksgränsen. Det anmärkningsvärda är att detta inte är något nytt – i praktiken.

”*Världens bästa Västerbotten*” torde inte kunna jämföras och är närmast en truism. Är det enda Västerbotten i hela världen, då det naturligtvis *kan* vara världens bästa, precis som det *kan* vara världens sämsta. Oprövbarheten gör förvisso påståendet till en möjligen stolt devis, men ska man utskriva *Världens bästa Västerbottens län*, faller texten tungt till marken. Hur man än gör blir det fel. Blir det inte ohanterligt så trampar man Lappland på tårna. Man bör inte på några villkor tappa eller förvanska länets och landskapens historia. Då vidrör ”trivialiseringen”, underförstått marginaliseringen, den koloniala praktik som är kustlandets signum i att reducera landet västanom lappmarksporten Lycksele, till sin egen onämbara bakgård. Där osynliggörandet blir en del av mantrat som förkortningen utgör.

Vad Västerbottningarna har anledning att känna sig stolta över har jag, och många med mig, inte en aning om. Undertecknad bor 20 mil väster om Västerbottensgränsen. Vilhelmina och Storumans tätorter har 14-15 mil till kartstreck. Byn där undertecknad är bosatt har 33 mil till Umeå och 8 mil till Nordlands fylke. Kulturen i länet är en förunderlig resa till områden väglösa intill mitten av 1960-talet. Klimpfjäll, Borkan, Fättjaur, Kittelfjäll, Tärna, Ammarnäs har haft så starka band med Norge att vad värt var, ofta fick norskt namn. Ty Mo i Rana var storslaget. Innan ”plakaten” på 1600-talet fanns inga nybyggare i Vilhelmina (Åsele Lappmark). Där lapparnas land senare skulle stjälas av kronan (Lennart Lundmark, Stulet land). Som skulle baggbölas av kronan genom avvitringsprocessen och de samtidigt tillskyndande bolagen och träpatronerna.. Där kolonialmakten spelade ut samer mot samer, samer mot nybyggare, och sakta malde ner motstånd och kultur. Där samiska var förbjudet att tala på skolgården fram till 1953. Där kulturen och språket var en skam. Där generationer förlorade länken till sitt förflutna, till sin kultur. Finns det anledning att minnas? Finns det anledning att stötta, och inte minst bygga upp, kulturbärande institutioner i inlandet, i fjälltrakterna? Minns Ransarn, minns Vojmsjön, minns Kultsjön, minns Abelvattnet, minns Björkvattnet. Vattenregleringsföretag, kultur- och naturförintelse, därtill tvångsflyttningar. Alldeles runt hörnet i vår samtidshistoria, där det mångkulturella arvet kvävts långsamt.

2. Museologiskt perspektiv

Sakta sakta, dör den gamla stammen ut. 50-talets barn är den sista länken till denna kultur med präglan av självhushållning och väglöst land. Skall kedjan brytas eller bära. Och så skall kulturens väktare genom statens regionala försorg visa vägen för hur detta områdes kulturarv skall förvaltas och utvecklas. Där en kuststad i öst ska vara museal förrådsbod för hela länet. Där samlingarna ligger på behörigt avstånd från sitt ursprung. Man kan göra en analogi med Nordiska Museet som med sina etnografiska insamlingar från riket och Skansen som ett Nils Holgersonskt hägn för nationens alla regionala kulturella arketytiska särdrag. Här odlades monopolanspråk på förevisandet av nationell kulturhistoria och hur den skulle uttolkas i ett tillrättalagt politiskt sammanhang där även rasbiologiska institutet hade sin uppgift. I att nedskriva etnicitet

och kultur som lägre stående, som något som skulle avvecklas, i den civilisatoriska andan uppvisande enda riktiga och rena enhetskulturen vilka folkflertalet i Svea Rike skulle sälla sig till. Den museala praktiken och sättet att framställa samerna, har varit delar av ett kolonialt projekt för att legitimera omvandlingen från lappskatteländ med äganderätt till renbetesprivilegier för renägande samer. Där kronan konfiskerar kronoöverlopsmarkerna och säkrar fallrättigheter, där potentialen av industrialisering av älvarna insågs i slutet av 1800-talet. Minns Mankoks ord, jag äger fallrättigheterna till Stalon. Vad ges tillbaka av de miljardvärden som produceras när fjällvattnet lämnat de sista turbinerna i Sollefteå? Främst minnet att dalgångar och älvar inte alltid mynnar i Västerbotten utan även Ångermanland. Här fanns de naturliga vandringvägarna och flyttlederna, oavsett vilka människor som följde vattnets väg till källan. Vad säger oss idag invandringen från Anundsjö av bl.a. skogssamer, upp genom Åsele lappmarker, mot Volgsjö och landet ovan *Vueltjere*?

Efter unionsupplösningen 1905 återbördade Nordiska Museet Norgesamlingarna och idag återfinns repatrieringsproblematiken för samiska kvarlevor, men fortfarande finns tydligt centralistiska perspektiv – förevisa samlingarna där de exponeras för maximalt antal, vilket är en mycket motsägelsefull ingång när samtidigt digitaliseringens möjligheter är oändliga. Varför finns ingen extensiv samisk utställning (Skogsmuseets avdelning är ett brottstycke) i Lycksele? Varför finns inga större utställningar/museer i Fatmomakke/Dikanäs/Tärna. Eller i Åsele, Storuman/Stensele, Sorsele, Dorotea, Malå? Varför bibehålls och förstärks tendenserna till ett neokolonialt förhållningssätt i hur samlingar och kulturhistorien ska centraliseras och exponeras? Varför ska inte kulturhistoriens efterlämningar finnas där den ägt rum, varför ska man inte åka till dessa platser för att besöka dess ursprung, där levandegörandet har verkligt starka förutsättningar? Utifrån dess pedagogiska värde för besökande, hemvändare och ortsbefolkning. Vem har rätt till sin historia och sitt kulturarv?

”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund”

”Ett levande samhälle behöver ett starkt kulturliv som med självförtroende fritt kan spegla, granska och ifrågasätta rådande maktförhållanden och invanda föreställningar. Genom att beröra och inspirera bidrar kulturen både till att stärka oss som enskilda individer och till att utveckla samhället som helhet. Konsten måste få utvecklas på egna villkor och nya perspektiv på kulturarvet måste hela tiden ges utrymme. Att slå vakt om kulturens möjlighet att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället är därför den grundläggande uppgiften för kulturpolitiken.” (Regeringens proposition ”Tid för Kultur” 2009/10:3, s. 28)

Svenskt fjäll- och samemuseum, *Åjttes* stora bidrag kommer från avlatsbrevet för den upphörda sommarminimitappningen vid Stora Sjöfallet. Vattenfalls stulna vatten, vid en nationalpark som för all tid skulle spara fallet, betalar grundplåten. Varför skall inte staten själv stå för detta museum? Allt har sitt pris. Allt har sin skuld. Men staten själv distanserar sig. Med syndapengar ska *Åjtte* hållas, i en annan del av Lappland, vårt landskap vi lever i. Vad har vi att vara stolta över. Vi, de i yttrandet onämbara. I en marginal som inte nämns. Existerar inte heller naturen som allas vår urgrund, som självklar del i våra kulturella uttryck, eller har det urbana perspektivet segrat slutgiltigt? Är det residensstäder med omnejd som skall garantera kulturutbud, men når verkligen statens nya avsiktsförklaringar (Tid för Kultur 2009/10:3) ända fram när en ny regional kulturstrategi föreslås? Vad innebär tillgängliggörande *för alla människor*? Tillgängliggörande av *vad*, för *vem*?

”Att verka för ett rikt och nyskapande kulturliv som är tillgängligt för alla människor samt att bevara och tillgängliggöra kulturarvet är viktiga uppgifter för hela samhället – det allmänna lika väl som enskilda. Alla som bor i vårt land ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och kunna uppleva dans, musik, teater, litteratur, bildkonst, utställningar och levande kulturmiljöer...” (s.16 Tid för Kultur 2009/10:3)

3.1 Centrum-periferi eller kust-inland eller frånvaro av förhållande – verkligheten i inlandet

I regeringens proposition ”Tid för kultur” (2009/10:3) uttalas:

”Den nuvarande modellen för samspelet mellan staten respektive landstingen och kommunerna, har varit framgångsrik när det gäller att bygga upp en infrastruktur för kulturen i hela landet. När denna struktur nu finns på plats har det från regionalt håll uttryckts en tydlig vilja att ta på sig en annan roll.”

Statsmaktens perspektiv utgår närmast från att infrastruktur för *hela landet* är färdigbyggt och önskemålet om regional förvaltning och regionala kulturstrategi, kommer från regionerna. Vad är egentligen en region,

när fungerar den som helhet? Har verkligen samspelet mellan kommun, stat och landsting varit framgångsrikt för hela landet?

”Staten ska även framöver främja att det finns ett starkt kulturliv i hela landet och verka för regional rättvisa och kvalitet.” (Tid för Kultur 2009/10:3 s.22)

Frågan är oundviklig, vad är regional rättvisa och kvalitet? Hur lång ska räckvidden vara i regionen, vilken omfattning måste man ha, för att vi ska tala om *hela landet*? Måste inte *hela regionen* vara utgångspunkten?

I förslaget till regional kulturstrategi nämns ex.vis aldrig Dorotea eller Sorsele. Dessa kommuner har många mil till kranskommuncentra (Storuman/Vilhelmina) och nästan alla kommuncentra har 25 mil eller mer till kusten. Flertalet fjällkommuncentra har 13-14 mil till Lycksele. Saxnäs och Dikanäs har 33 mil till Umeå, samma sak för Tärna och Ammarnäs. Inlandet och fjällvärlden berörs och påverkas avsevärt.

I fjällvärlden (Dikanäs/Saxnäs) innebär 10 mil 1½ timmes bilfärd. 3 timmars bilfärd för ett besök till Vilhelmina. Med en schablonkostnad på 20 kr/milen kostar det på. Har Folkets Hus försvunnit, exempelvis i Saxnäs och Dikanäs, blir kulturutbud och kulturmöten svårare att upprätthålla. I Dikanäs tog allt sin utgångspunkt när Vilhelmina kommun inte gav stöd till FH-restaurering 1995. Sedan dess har övre Vojmådalen Dikanäs/Kittelfjäll på intet sätt haft de möjligheter som staten anser hela Sverige skall ha.

”Kulturen och kulturmiljöerna har stor betydelse för besöksnäringen, landsbygdsutvecklingen samt lokal och regional tillväxt. Länder, regioner och städer som skapar förutsättningar för ett rikt kulturutbud har också bättre möjligheter att locka både besökare och nya invånare liksom att locka till sig nya företagsetableringar.” (Tid för Kultur 2009/10:3 s. 18)

Dorotea och Storuman har inga kommunala museer av kulturhistorisk karaktär. Det finns bygdegårdar med mindre ”hembygdsmuseum” inrymt. Sorsele har däremot ett litet unikt och intressant inlandsbanemuseum vilket byggts upp gemensamt med Västerbottens länsmuseum. Men det är en fast utställning i det gamla godsmagasinet vid stationen. Det är främst turistiskt inriktat och har inte utbytbarhet, vilket begränsar både vandringsutställningar och *det historiska och kulturella rummet* som mötesplats och arena.

Vilhelmina kommun har ett museum i den gamla sockenstugan i kyrkstaden. Man har nu äntligen skapat ett en ny arena, ”mötesplats Tinghuset”, där litteratur och filmer tillgängliggörs, där även musieintendenten har kontor. Det finns en färdig projektering för ett nytt museum i Tingshuset (där sockenstugan behålls som komplement). Allt strandade på kommunal resursbrist och avslag på projektmedelsansökan (Boverket). Under den ekonomiska krisen fanns t.o.m. diskussioner kring att lägga ner museet (och säga upp musieintendenten), samt avveckla eller kraftigt bespara den kommunala musikskolan, och dra in medel till studieförbund och den lokala riksteaterföreningen, men man drog de facto in medel till Ricklundgården vars verksamhetsmål inte kunde fullföljas enligt stiftelsens intentioner, att ha öppet för allmänheten.

Besparingskraven i Vilhelmina är lika stora inför 2011 och att någon kulturverksamhet skulle vara säker och självklart, är inget man kan påstå ens idag, det kan definitivt falla på ett år.

När kommunen drar in medel till både underhåll och drift till Ricklundgården, riskerar man från Landstingets sida dra in proportionerligt enligt ansvarsfördelning 40/60. Underhållet är eftersatt och den viktiga funktionen som mötesplats och ateljé för konstnärer, professionella såväl som andra, kan äventyras. Ricklundgården har även unika konstsamlingar som inte kan exponeras till följd av lokalbrist. Att arrangera möten, föreläsningar, workshops, konserter, berättaraftar begränsas idag. Ricklundgården har som ”arena” stora möjligheter, synnerligen om man fullföljer de långt framskridna planer som kommunen och landstinget hade i början av 90-talet men som avfördes p.g.a finanskrisen långa verkningar till mitten av 90-talet. En utbyggnad, baserad på arkitekten Gert Wingårdhs förslag, skulle ge förutsättningar för en utökad verksamhet på många sätt. Och bli ett komplement för än fler evenemang. Då skulle Ricklundgården verkligen bli ett besöksmål med räckvidd till alla omgärdande län och regioner. Det finns inget konstmuseum på 30 mils avstånd. Utbyggnaden stod högt på agendan, varför kom den aldrig tillbaka?

Vilhelmina Museums personal har bantats ner till en tjänst, en musieintendent, vars arbetsbördor blir

betungande. Möjligheterna att utveckla verksamheten är därmed begränsade. Vilhelmina Museum har alla förutsättningar att utvecklas och faktiskt erhålla status som semiregionalt museum. Med ett förfärdigande av övervåningen i Tingshuset finns potential och möjligheter. Men i dagsläget påverkar resursbristen även förmågan för små kommuner att söka och driva projekt. Här borde landstinget (alternativt regionförbundet) erbjuda spetskompetens och samtidigt fundera över ett delat huvudmannaskap. Ett regionalt ansvar är definitivt att försöka bredda och dela ansvaret för en verksamhet som har alla förutsättningar att utökas och lyckas. Sett till alla de mål som "Tid för kultur" 2009/10:3 förevisar, känns det mycket angeläget. I backspeglarna kan vi även betrakta drömmen och planerna på ett "nybyggarcentrum" i Vilhelmina, kvarstår för alltid ett fokus på fjällregionen, på samer som renskötande och bofasta, och kolonisation/nybyggare som ett generellt tema längs med randen av fjällkommunerna. Ej att förglömma, kulturen som binds samman över "kølen" mot havet Atlanten.

3.2 Regional kulturpolitik i hela regionen eller främst i kommuner med fler än 10000 invånare?

Föreningslivet har en ovisst framtid resursmässigt (beroende av kommunalt stöd och tillhandahållande av lokaler) och präglas av kraftigt minskande ideellt arbete och ett tydlig glapp i generationsväxlingen. De tendenser som sågs på 90-talet har förstärkts än mer. Propositionen "Tid för kultur" illustrerar statistiskt hur dagens mediavanor för barn och ungdomar mätt i internettid, datoranvändande och teve-tittande. Kryper det inte under dagliga 4-6 timmar så ställer man sig frågan var mötet med vuxen- och kulturvärlden tar vägen. Dramatiska och riktigt bra föreställningar från Riksteatern som annonserats, som man talat sig varm för, kan bjuda på gapande tomma bänkrader. Det som inte viskas på nätet eller är *hypat*, det rätta just nu, går inte alltid att övertala ungdomar till. En fullständig omsvängning har skett på bara 10 år. Man måste veta vad man går till, det okända eller ovärderade ges sällan en chans. Mittfåre- och flockbeteende i medie- och kulturvanor har accentuerats kraftigt bland ungdomar genom internetvanorna. Tittarsamhället exploderade genom kabel- och kommersiell teve, men blev mer introvert förstärkt genom internet. Subkulturer och barriärer har smalnat av och rest större hinder till "vanligt" socialt umgänge och lokala kulturyttringar. Vägen tillbaka är delaktighet/medverkan, eget skapande, som öppnar ögonen för det närvarande, det levande ögonblicket och det vi ger varandra i intryck och upplevelser, i vår absoluta närhet.

"Amatörkultur och professionell kultur bedrivs med olika förutsättningar och utgångspunkter, men berikar ofta varandra och ska därför ges förutsättningar att samverka. Kulturinstitutionerna, inte minst museerna, är viktiga bärare och förmedlare av kunskap. De olika kulturella uttrycken bidrar också till att skapa sammanhang och till att ge människor nya perspektiv på företeelser och skeenden i våra liv och vår omvärld. Kulturpolitiken har därför en viktig roll för samhällets bildningssträvanden." (Tid för Kultur, 2009/10:3 s. 30)

Den lokala kulturens uttryck och föreningslivet riskerar utarmas och det krävs stöd och motvikt. Idagsläget känns ett förstärkt regionalt och statligt öronmärkt kulturstöd mycket angeläget för små kommuner i allmänhet och glesbygdskommuner i synnerhet. Försvinner/försvagas kommunalt stöd (en säker tendens då kärnverksamheterna i inlandskommunerna lider alltmer underskott) då kan t.ex. den kommunala musikskolan tappa avsevärd förmåga (oavsett hur viktig kommuninvånarna anser den vara) precis som riksteaterföreningen löper risk att stagnera om man nödgas utveckla en teaterkonsulenttjänst. I Lycksele har man i det sistnämnda fallet inte kommunalt stöd utan en halvtid som baseras på projektbasis/åtgärder. Men den räcker inte. Det behövs en heltidstjänst för att verksamheten inte endast ska bli en servicestation för "kingsresande teatersällskap", utan ge kraft och resurser åt lokala grupper och evenemang.

Många kommuner har inte råd, och det kommer bli besparingar de närmaste åren. Det kommer drabba inlandskommuner alltmer. Kulturakademien i Storuman kämpar för att upprätthålla sin verksamhet, men besparingar från Storumans kommun slår hårt och direkt, särskilt mot just landsbygden och byar, men även mot Tärna/Hemavan [se pressmeddelande; <http://www.kulturakademien.se/default.asp?oewCmd=3&id=42282&archiveid=434&pageid=7385&path=6690>].

"Kulturpolitiken ska ha ett medborgarperspektiv. Detta förutsätter ett samarbete och samspel mellan statlig, regional och lokal nivå." (s.12 "Tid för kultur" 2009/10:3)

Några mindre inlandskommuner nämns inte förutom Storuman och Vilhelmina, men undertecknad skulle vilja påstå att skrivningen i kulturstrategiförslaget är kraftigt överdriven – kommunala musik- och kulturskolor, samt privata sådana verksamheter, har det svårt i dagsläget. Det är definitivt inte ”starka” verksamheter som står emot vilka törnar som helst. I Vilhelmina finns ett stort behov och önskan om kulturskola, vilket inte har kunnat förverkligas.

Här måste den regionala kulturstrategin ta fasta på målsättningarna, och se till att mål och metoder konkretiseras och görs mätbara, för att medborgarperspektiv ska göra sig gällande. Med tydliga riktlinjer för ett formaliserat samspel och samarbete mellan statlig, regional och lokal nivå. Där man även fastställer vilka regionala resurstillskott som kan komma på fråga. För det är driftkostnader som främst måste ges stöd, projektmedelsformen har en tydlig tendens att försvaga inlandet och småkommunerna om man tappar kontinuitet i ansökningar.

3.3. Summering – verklighet och möjligheter i inlandet

Ungdomar och vuxna ökar sina krav på ett bra utbud på kulturupplevelser och våra unga är tidigt stora massmediakonsumenter. Barn och ungdomar vill i en allt större utsträckning syssla med kreativa och kulturella aktiviteter och utbildningar. Den kraftiga tillväxten i t.ex. Umeå, gör att både kulturverksamhet, både från betraktarens och den delaktiges sida, skapar en stark attraktion till de största städerna, där också gymnasie- och högskoleutbildning inom många kulturverksamheter ges. Men om det bara sker i Umeå och Skellefteå, så förstärks de redan mycket påtagliga obalanserna. Regionalt ser man att möjligheter och insitutioner finns, inomregionalt ser vi att väster om Lycksele kämpar inlands- och fjällkommunerna för sin överlevnad, och att de statliga och regionala kulturpolitiska målen som uppmålas, inte når ut till alla kommuner och medborgare. Inte ens i kommuncentrat. Samhällen och byar i fjällvärlden är marginaliserade.

Om små kommuner i inlandet kvarstår i ett läge, alltmer präglad av att ”spara ihjäl sig”, då skapar dessa obalanser än starkare krafter att inlandet dräneras, då kommunernas kulturpolitik inte ges ett livskraftigt utrymme. Flyttlasspolitiken förstärks då genom att ungdomar lämnar sin hembygd vid 16-årsåldern för att färdigutbildade inte finna möjligheter för hemvändande. Att kunna studera på hemmaplan hela gymnasiet, där ett kulturliv finns och möjligheter till både kreativa yrken och verksamheter, det är en av grundbultarna för inlandskommunernas fortlevnad och möjligheter till tillväxt. Drömmen för Saxnäs (Kultsjödalen)vore en design/konst/hantverksutbildning, gymnasium eller folkhögskola, i samverkan och samarbete med en utbyggd Ricklundgård. Här skulle man se verksamheter korsbefrukta varandra, även internationellt, vilket skulle kunna ske i utbyte med Museum Jorn, Silkeborg (Asker Jorn var flitig gäst på Ricklundgården). Utvidgade utställningar ger samtidigt en prägel av nätverk (Boden-gruppen i åtanke), vilket också kan vara en ingångspunkt. Utvecklingsmöjligheterna är enorma för Ricklundgården men det krävs ett regionalt stöd och projektstöd, för att Vilhelmina kommun skall kunna förverkliga ett sådant projekt. Önskan finns hos Ricklundgården men ingen vill belasta kommunen med stora kostnader när kommunen inte ens har råd att ge underhållsbidrag (man prioriterar kärnverksamheterna inom Kultur- och Utbildningsnämnden).

Två regionala utvecklingsprojekt, Ricklundgården respektive Vilhelmina Museum, borde initieras omgående för att se vilka möjligheterna är till t.ex. regionsstöd/EU-stöd (jag kan inte låta bli att referera till Nordiskt Akvarellmuseum som blivit ett fantastiskt besöksmål, som ett exempel på ett nyligen genomfört och mycket lyckat projekt, med tankarna riktade på den unika och mycket värdefulla Ricklundgården).

På sidan 1 i kulturstrategiförslaget står följande att läsa:

”Parallellt med de starka kulturtillgångar som finns i Västerbotten existerar också stora utmaningar. Länets stora geografiska avstånd, liksom avsevärda skillnader i befolkningsunderlag och skiftande kommunala åtaganden ger en något ojämn tillgång på kultur, framför allt i de mindre kommunerna”.

En något ojämn tillgång på kultur, är enligt undertecknad en grov underdrift. Det är en stor skillnad mellan små och stora kommuner. Därtill är skillnaderna inom vidsträckta kommuner än större. Framför allt i inlands- och fjällkommunerna. Här har den regionala kulturstrategin ett uppdrag att se till att man skapar förutsättningar för kulturverksamhet även i periferin av inlandskommuner. För alla medborgare. För kommunerna kommer med stor sannolikhet inte stödja nya projekt (eller gamla som gått i stå) utan med-

finansiering eller projektstöd. Här har Västerbottens Läns landsting och Region Västerbotten (fel landskap ånyo) viktiga uppgifter att ta itu med. Att finna fler ramar för kulturprojekt som idag helt faller bort i landsbygdsutvecklingsprogrammet. Vilket under företags- och projektstöd sällan eller aldrig ges stöd då man inte ser helheten och kringeffekter i byar och samhällen, utan strikt ser till projektets lönsamhetskrav.

Viktigt är även att inventera alla kommuners behov (i hela kommunen) och brister för att få perspektiv på problembilden, synnerligen på platser där en fullständig frånvaro finns av museum och arenor för kulturella/konstnärliga verksamheter och möten. Bifogat av strategidokumentets fokus att granska de regionala kulturkonsulenternas uppdrag att utveckla verksamheter i alla delar av länet.

4. Dagens institutioner, dagens struktur – en lyckad mix eller orättvist kustmonopol?

En läsare som inte är insatt i grunderna till ansökan för Umeås kulturhuvudstadsår, undrar säkert över skrivningen på s.1 i förslaget till regional kulturstrategi;

”Umeå har i hård konkurrens med andra kulturstäder blivit utsedd till europeisk kulturhuvudstad 2014. Ansökan till kulturhuvudstadsåret vilar i hög grad på de regionala kulturresurserna och är också tänkt att omfatta inte bara Umeå, utan även länet och kringliggande region. Inför 2014 ska befintliga resurser och tillgångar nyttjas, men också på olika sätt stärkas och utvecklas, vilket kommer att kräva bred samverkan mellan alla parter inom kulturområdet.”

”Inför 2014 ska befintliga resurser och tillgångar nyttjas”. Den meningen borde varje kommun i Västerbottens län få ett förtydligande av. Vilka befintliga resurser och tillgångar ska stärkas och utvecklas? Ska alla resurser och tillgångar inriktas på kulturhuvudstadsåret som inte får ”misslyckas”? Skall Umeås kulturhuvudstadsår överordnas allt genom en projektion på hela länet?

Beaktat den här återgivna beskrivning av inlandets och särskilt Vilhelminas verklighet (som jag känner till väl) så upplever jag snarast att det borde vara inlandets tur, fjällvärldens tur att ges resurser, för någon förstärkning är det inte att tala om, för det finns på sina håll inget stöd alls. Det är Ricklundgården som har ett driftsstöd på något hundratal tusen kronor om året.. Det finns åtta (8) kommuner där stödet är noll. Ska nu en två- till fyraårsperiod gå till ”spillo” för ett jippo som ska marknadsföra Umeå, när inlandet och fjällvärlden behöver ett kraftigt resurstillskott för att ”Tid för Kultur” ska kunna förverkligas i *hela* länet, för *alla* medborgare? Det marginaliserade och styvmoderlig behandlade inlandet riskerar en ändlös fortsättning.

4.1 Kostnader och insatser för dagens regionala kulturpolitik

När ett ständigt agendesättande matas i massmedia, kring projekt i Umeå – bygg ut Norrlandsoperan, flytta operan, bygg en helt ny opera – så är det tydligt att både symbol- och prestigeprojekt blivit en naturlig del av den mentala tillväxtkuvösen i kustregionen. I nuläget ser många inlandskommuner, att inte ett öre borde tillföras från Landstinget i Västerbottens län till några sådana excesser.

Bildmuseet å Umeå Universitet nämns för övrigt aldrig i en regional kulturstrategi, men är ju en statlig verksamhet, byggd på en budget kring 7-8 mkr, om jag inte är helt felunderrättad. Ett museum/utställningshall som möter 75000 besökare om året. En del av en statlig kulturpolitik som blir en del av en regional kulturpolitik. Bildmuseet måste räknas in en regional analys då den stärker Umeås kulturutbud.

Den som slår ut det statliga kulturstödet om 22 miljarder kronor till regioner/län, per invånare, räknar fram att Vilhelmina kommun skulle erhålla kring 8 miljoner årligen. Fjällkommunerna i Västerbottens län, skulle tillsammans skrapa ihop 25 miljoner kr. Driften för ett nytt museum i Vilhelmina, med semiregional prägel, med en lämplig stab om 3-4 anställda, renderar 2-3 miljoner om året. Hälften kan kommunen medfinansiera. Men visst ska vi jämföra med rätt siffror. Västerbottens län gavs av staten under 2008 117,4 miljoner kronor till regional kulturverksamhet. Det innebär 455 kr/invånare. Det innebär 3,25 miljoner kr för Vilhelmina.

Kulturrådets bidrag till Västerbotten avser cirka 80 miljoner kronor av denna pott om 117 mkr. Intressant är att stödet motsvara 50% av finansieringen av de offentligt stödda kulturinstitutioner, när snittet för landet är 31%, men drar man bort de tre storstadregionerna blir siffran en annan, det vill inte Kulturrådet redovisa. Men det markerar att många institutioner har ett stort beroende. Riksteatern får bidrag kring 16-18 miljoner årligen i Västerbottens län. Note bene, i alla publikationer skriver man *Västerbotten*, inte Västerbottens län. Är kultur en rättvisefråga? Sett till ”Tid för Kultur” är tanken att så ska vara. Vem ska dra gränsen och

omfattningen för dessa rättigheter och vad som är rättvist? Hur ska man utläsa statistik för att utläsa en rättvis fördelning? Kultur är dyrt, desto mindre skala, desto dyrare kalas. Men det som inte heller syns här projektstöd och EU-stöd. Det maskeras och måste plockas fram i respektive verksamhets årsredovisning. Då får man en fullständigare bild. Institutioner med kompetens söker och beviljas stöd i en inte oakad omfattning.

Västerbottens länsmuseum kan tas som exempel (som inte heller offentligt kallas vid län utan historielöst använder sig av Västerbottens Museum, vars medvetna distansering är en skymf mot Södra Lappland):

Erhållna anslag för 2008 (Umeå kommun, Landstinget, Statens kulturråd):

$9+6+4,2=19,1$ mkr.

Erhållna bidrag (AF lönebidrag, anställningsstöd, Statens kulturråd lönebidrag, projektbidrag):

$2,5+0,3+0,7+6,8=10,4$ mkr

Bidragen för 2008 utgör mer än 50% av anslagen.

För 2007 var erhållna bidrag 12,5 mkr och 78% av anslagna medel. Man nästan dubblar sin budgettram.

Rörelseintäkterna för Västerbottens museum var för 2008 och 2007, 9 mkr respektive 11 mkr.

Det här fenomenet kan Landstinget följa upp på varje kulturbärande institution. Bidrag och arbetsmarknads-politiska åtgärder skapar ytterligare bidrag/intäkter. De inlandskommuner som inte har några institutionen med statligt eller regionalt stöd, har som regel inga organisationer som kan upprätthålla kontinuitet i projekt-ansökningar. Summerar man alla kulturbärande institutioner i kustregionen, inkluderat bidrag och stöd, så utkristalliseras att staten även bakvägen upprätthåller och förstärker många tunga institutioner. Och att det ansevärdiga summor när man jämför med lejonparten av inlandskommunerna som har nollstöd. I verkligheten är skillnaden större än på anslagspappret.

Det här är en grov skiss, man bör spalta upp statistiken mer noggrant, men indikationerna tål verkligen att synas i sönerna och diskuteras. Systemet av idag leder lätt till suboptimering. De som finns, får existera, och får mer än vad man ser på i regionala redovisningarna av kulturstöd. Om staten vill bespara och se näringsliv och sponsring som mer naturliga medaktörer, då kommer denna snedvridning förstärkas än mer. Institutionerna kommer med näbbar och klor kämpa för att behålla vad som byggts upp. Vilket är självklart, så snart yttre beskärande hot dyker upp. Frågan är, kommer man se kravet på en rättvisare fördelning i länet som helhet, som hot eller möjlighet? Är centreringsen vid kusten ett självändamål eller bara löpt ur vad som är praktiskt? Att provinsernas struktur är speglingar av förläningarnas administration är ingen tillfällighet. Men att låta inland och fjällvärld kvarstå i slagskugga, är fortfarande motsatsen till "affirmative action".

4.2 Landstinget i Västerbottens län

Nämnden för regional utveckling VLL, beviljade projektmedel till området Kultur under 2009 med 5,4 miljoner kronor. Inget av dessa projekt gick till någon sökande från Södra Lappland, förutom Lycksele. Åjtte i Jokkmokk, erhöll stöd för ett projekt beträffande "samisk ungdom" om 50.000 kr.

Landstingets stöd till kulturverksamhet omfattar totalt kring 52 miljoner kr. Endast Vilhelmina kommun (i Södra Lappland, förutom Lycksele) är mottagare, i det specifika fallet Emma Ricklunds stiftelse med ett årligt stöd om 272.000 kr. För att få en känsla kring proportioner; 3% av 52 mkr motsvarar 1,56 mkr. I övrigt får inga kommuner något stöd alls. Det är bara skogsmuseet i Lycksele som uppbär 1,1 mkr i årligt stöd.

Politiskt Alternativ frågar sig: Ska Västerbottens län och landsting decentralisera något av några av sina kustnära institutioner eller ska man någonsin börja satsa något på inlandet? Hur hade det sett ut om varje kommun i fjällregionen haft ett kulturstöd till institutioner om en (1) miljon kronor årligen? Under, låt säga tio (10) år. Vad skulle man kunna byggt upp och vidmakthållit? Institutioner för t.ex. kultur, kulturhistoria, konst, konstnätverk, och inte minst arbetstillfällen, som ger tillväxt och långsiktig uthållighet.

Frånvaron av statliga och landstingsmässiga kultursatsningar ger bara kontrafaktiska hypoteser. Det enda som kan konstateras är att frånvaron är stor, eller total, i väldigt många kommuner i Västerbottens län. Men sett till geografiska avgränsningar, är det södra Västerbotten och Lycksele som får den absoluta lejonparten. Så vilka är argumenten att ytterligare resurser ska ges till Umeås kulturhuvudstadsår? Vilket är argumenten att befintliga institutioners resurser ska användas för detta "jippo" som plötsligt uttalas ska omfatta länet och kringliggande region? Argumentet är uppenbart, omfattar inte "jippot" länet och regioner kring finns ingen legitimitet för att alla regionala kulturresurser skall användas. Vad är detta förhållningssätt om inte en neokolonial kulturpolitik? Från när gällde för övrigt Umeås kommuns ansökan övriga kommuners ansvar och delaktighet? Finns politiskt mandat i Landstingsfullmäktige bakom dessa vittgående skrivningar?

Man måste även ställa detta mot strategiplansförslagets skrivningar i ”kulturpolitisk ansvarsfördelning” där följande omnämns på sidan 2:

”Mindre kommuner kan ha mycket begränsat medel till kultursatsningar, men i samverkan med den regionala nivån kan kulturlivet förstärkas och kompletteras”

Denna avsiktsförklaring har goda avsikter med sitt *kan* vilket indikerar möjligheten. Hur ska alla dessa små kommuner ens våga tro på att den regionala nivån kan samverka och ge resurstöd beaktat dagens snedfördelning som suboptimerar verksamheterna, främst vid kusten? Den frågan bör man ställa sig på allvar inom Landstinget i Västerbottens län. Vilket man kan kommunicera med Region Västerbotten och Länsstyrelsen. För det är i ljuset av rådande fördelning som djupa orättvisor i kulturstödet upprätthålls och konserveras. Att de verksamheter som lever ett skuggliv i inlandet har mycket små möjligheter att överleva ter sig plausibelt. Frånvaron av stöd, innebär en informell avvecklingspolitik. Sammantaget underblåser det ett mer andefattigt kulturliv och faktiskt även flyttlasspolitik. Följande målsättning tål sannerligen också att diskutera;

”Den regionala kulturpolitikens uppgift är att finna långsiktiga lösningar och samarbeten som tillgodoser invånarnas behov och rätt till ett mångsidigt och kvalitativt kulturutbud oavsett bostadsort i länet. Invånarnas kreativitet, initiativförmåga och eget skapande ska tas tillvara och ges utrymme att utvecklas”.

Hur, på vilka sätt, och med vilka medel, med vilka styr- och måldokument tänker man genomföra denna regionala kulturstrategi?

5. Strategiska målbilder – några frågetecken

”Det ska finnas möjligheter att utöva och uppleva konst och kultur oavsett bostadort i länet.”

På vilka sätt avser man att förverkliga detta? Kommer medel avsättas? Var går gränsen för ”bostadsort”? Inkluderas centralorter i bystörlek som Saxnäs och Dikanäs, vilka ligger 10 mil från centralorten? Eller är bostadsort något som definieras som kommuncentra? Vem ska bemyndigas göra dessa avgränsningar?

”I Västerbotten finns en mångfald av berättelser, identiteter och perspektiv, som måste få utrymme att synas och speglas för att motsvara det moderna och multikulturella samhället av idag.”

Motsvara det moderna och multikulturella samhället av idag, behöver förtydligas för att man överhuvudtaget ska kunna bedöma om synliggörandet eller speglingen har en funktion respektive kan/bör uppfyllas.

6. Praktiskt genomförande och uppföljning av den regionala strategin

”Avsiktsförklaringen kan ses som ett första steg mot att upprätta en regional kulturplan inom den nya modell för fördelning av statliga medel till regional kulturverksamhet som är under utveckling.”

(Sidan 4 i stragiförslagsdokumentet)

Om det lokala perspektivet, med inomregional balans och lika rättigheter för alla medborgare, inte förs in i målsättningen, riskerar målen blir övergripande för regionen som helhet och tappa sin udd i att nå alla målen som vidrörs i propositionen ”Tid för Kultur” 2009/10:3. Det lokala perspektivet måste omnämnas. Annars förblir regionalpolitiken precis som den varit, där regionen är den lägsta nivån som staten ser som bidragsmottagare i den statliga kulturpolitiken.

”I och med att en ny modell för fördelning av statliga medel till regional kulturverksamhet införs från och med 2011, tar landstingen eller motsvarande regional part successivt över uppgiften att fördela statsbidrag till olika regionala kulturverksamheter.”

Eftersom Landstinget är huvudman och delägare i de större kulturbolagen är det direkt olämpligt att Landstinget är den part som skall fördela statsbidragen. Landstinget ska inte fördela till sig själv och sina verksamheter. Det skapar en brydsam jävsituation, därtill kan detta leda till att nya och utvecklande projekt riskerar att hamna vid sidan om de ”gamla” institutionerna som ges företräde av ”hävd”. Det kan också leda till att man vid besparingar eller ändrad medelstildelning sätter sina egna verksamheter främst. Då är vi tillbaka i en konservation av det rådande som bygger på en långvarig förfördelning av inlands- och fjällkommunerna. En konservation många har hoppats ska brytas, beaktat denna genomgång. Eller är det

folkbildning, studieförbund och föreningar som ska hålla kulturen levande, är det ett alibi för att slippa riktade insatser, investeringar och stöd? Där framför allt inland och fjälldalar som regel fått klara sig själva, med ett mycket svagt stöd, sett till den statliga kulturpolitik som legat fast sedan 1974. Där residensstäderna är världens mitt och sista utpost för statligt stödda kulturinstitutioner.

7. Är kommunalt huvudmannaskap lämpligt för läns museer i framtiden?

Slutligen till frågan om lämpligheten i att en enskild kommun skall dela huvudmannaskapet i ett läns museum, ett läns museum som fått sitt namn reducerat till Västerbottens museum. Där följdfrågan kan ställas direkt, när sätts spaden i marken för Södra Lapplands museum? De här två frågorna hör dessvärre ihop. Understrykt av Västerbottens museums förnyelseprogram ”Möten med Västerbotten”. Om länet systematiskt reduceras till *Västerbotten*, omvandlas museet alltmer till ett landskapsmuseum med Umeå kommun som dirigent. Skälen till detta synsätt redovisas här nedan.

År 2008 anslog Umeå kommun 8,9 miljoner kronor till Västerbottens museum. Utväxlingen med anslag, erhållna bidrag samt intäkter, resulterade i 38,6 miljoner kronor. Personalkostnaderna uppgick till 26 miljoner kr. Umeå kommun står för var fjärde krona men är ägare till 60% (genom Umeå kommunföretag AB). Museet och Gammlia har en oerhört stor betydelse för besöksnäringen i Umeå kommun och dess närområde. Kring 210.000 besökare gästar Västerbottens museum och Gammlia årligen. Kringeffekterna av dessa besök skapar en multiplikatoreffekt med mycket betydande ekonomiska värden.

I styrelsen för Västerbottens museum representerar hälften av ledamöterna Umeå kommun. Alla landstingsrepresentanter i styrelsen är bosatta i Umeå (även ersättare). Det är bara Västerbottens läns hembygdsförbunds representant som bor annorstädes, i Robertsfors, vars ersättare bor i Nordmaling. Alla politiska representanter bor i Umeå. Är omedvetenheten total att ”läns museet” inte har någon representation alls väster om Umeå kommun? Om sedan Umeå kommun äger 60% varför skulle kommunen inte göra allt som gagnar museet på plats?

Ägardirektiven pekar på monopolanspråk, att samla hela länets kulturhistoria, men inte en målsättning finns för hur länets alla hörn ska kunna behålla och vårda sin egen kulturhistoria (eller delar därav). Både ägardirektiven och de sex punkterna i uppdraget markerar den provinsiella hållningen, vilken borde ses som en anakronism men är betrodd realitet. Uppdragets självklarhet är postulerat, det finns inga problematisering i förhållningssättet. Att endast en handfull personer i Umeås absoluta närhet bestämmer ramverket för hela länets vidkommande, markerar en elitistisk hållning. Att inga kommuner har något mandat i dessa viktiga frågeställningar, markerar graden av kulturhistoriskt förmynderi. Allt uttrycker en kolonial praktik som Västerbottens museum själv borde sätta luppen på, med postkolonial teori. Hur ska någon kommun eller länsdel överhuvudtaget kunna påverka eller förändra ägardirektiv och målsättningar?

Utdrag ur ägardirektiven.

[Västerbottens museum AB har ansvar för att samla hela Västerbottens kulturhistoria och bevara, dokumentera, utforska, vårda och levandegöra länets kulturarv, konst och konsthantverk. Tillsammans med ägarna och andra aktörer ska bolaget aktivt medverka till regionens marknadsföring och tillväxt... Västerbottens museum AB ska verka för att länets kulturarv brukas av en bred allmänhet genom ökad delaktighet.]

Beaktat huvudmannaskap och styrelsekonstruktion finns uppenbara risker för särintressen att bevara museiinstitutionens särställning som hela länets museala kornbod och skattkammare (frånsett Skellefteå Museum). Om en reform skall genomföras, i att regionerna skall fördela regionalt kulturstöd från staten, torde bästa lösning vara att landstinget tar över huvudmannaskapet helt. Inget läns museum borde vara delägt av en enskild kommun. Då kan styrelsen frikoppla sig från kommunala åtagande och fullt koncentrera sig på regions- och länsansvar.

Huvudmannaskapets oberoende är helt avgörande för att en regional helhetssyn där filialer över länet kan ges spelrum. Ämnets komplexitet anmanar att frågan riktas tillbaka till regeringen och kulturministern för att djupare utredas. Statens kulturråd har haft en funktion i att tilldela institutioner stöd, nu ska regionen/landstinget själv tilldela sina egna institutioner medel där man själv är huvudman. Det påkallar en särskild uppmärksamhet och medvetenhet, då en konservationens våta filt riskerar lägga sig tungt över det rådande, vilket kan motverka en mängd betydelsefulla mål förespeglade i ”Tid för Kultur” 2009/10:3.

8. Avslutande reflektion

”Museets främsta uppgifter är att bevara, vårda och levandegöra kulturarvet för nutida och kommande generationer.”

Hur är tanken att detta ska förverkligas för de delar av länet som ligger 25-40 mil bort från Umeå? Kan någon levandegöra något för nutida och kommande generationer där, eller handlar det om största möjliga allmänhet som ska uppleva levandegörandet? Måste man färdas till Umeå för att ta del av detta på ett mer påtagligt sätt? Vems kulturhistoria är det då som ska förevisas för vem? Cirkeln är sluten, vi har färdats tillbaka till Nordiska Museet av tidigt 1900-tal.

Hur ska man betrakta ett inland och en fjällvärld som förfördelats under decennier? Ska man kräva kulturell och museal återbäring? Ska man kräva ”repatriering” av alla artefakter? Återbördande av alla samlingar som skingrats med vinden? I dagsläget sätter Umeå agendan för Västerbottens museum. Inte länet. Hur ser egentligen länsstyrelsen på detta? Bör inte landshövdingen Chris Heister ge ett uttalande i frågan?

Vem har rätten att förvara en kulturs, ett folks, historia? Är det provinshuvudstäderna i förläningsarna som kolonialmakten ritat upp? Är frågan känslig då är frågan rätt ställd. Det är en politisk fråga. En fråga om makt. Att definiera vem som äger vad. Att definiera vem som äger och får uttolka sin historia. Och om man kan tvinga någon att förevisa och uttolka den utan medgivande. Tillgängliggörande kan precis likafullt innebära exploatering och utnyttjande. Att massmediell gränslöshet är en självklarhet, är inte allas syn på modernitet. För den som berövat en urinvånare sin själ, för all tid och fördömelse, genom att fotografera och stjåla dennes själ, den minns att livet är större än delarna. Jag är en dem som erfarit detta.

Vad skulle en miljon, per kommun, i övriga Södra Lappland (utöver Lycksele) innebära, över tid, över ett decennium? Jo, 90 miljoner kronor. Över två decennium, 180 miljoner kronor. De räcker till flera institutioner som kan byggas upp på lämpliga lokationer. Varför inte Ammarnäs, Tärna, Dikanäs, Saxnäs/Fatmomakke och Borgafjäll? Varför inte Vilhelmina, Storuman/Stensele, Sorsele och Dorotea (med sin likartade struktur)? Ingenstans finns ett regelrätt statligt eller regionalt kulturstöd. Inte i den omfattningen att vi kan tala om ett tröskelöverskridande.

En regionalplan, en regional kulturstrategi, måste innehålla en strategi för hela regionen, alla dess beståndsdelar, visualiserande varje kommun och dess behov, även inomkommunalt, av insatser och medel. Återgivande behov av institutionsbyggande för framtiden, för att levandegöra kulturhistoria, i ett skapande möte människor och kulturer emellan. Historier emellan. Ges inte hela regionen, alla dess hörn, en chans, så förblir den regionala kulturstrategin en strategi för det som om och om igen beskrivs som Västerbotten, ett land vid kusten som har allt. Som även lagt beslag på stora brottstycken av Södra Lapplands historia och kultur. Vägvalet ligger nu på Landstinget i Västerbottens län och Region Västerbottens (Regionförbundet i Västerbottens län). Ert ansvar är stort. Om ”tid för kultur” verkligen ska bli verklighet.

Tommy Streling, Politiskt Alternativ

Politiskt Alternativ c/o Vikström
Vojmådalsvägen 17
912 95 Storseleby

Kontaktuppgifter talesperson:
telefon; 070-5397142
e-post; tommy_streling@msn.com